

Andres Langemets: „Me peame harjuma teadmisega, et sõnaga „postmodernism”, suurte narratiivide lõppemine, ei tähistata mitte midagi muud kui ideevaegust tänases maailmas.”

Postmodernismi uputamise ettepanek

A n d r e s L a n g e m e t s

Luuletaja ja kirjanduskriitik

„Kommunistliku partei manifestis” kirjutasid Marx ja Engels 1848: „Üks tont käib ringi mööda Euroopat – kommunismitont.” Nüüd teame, et see tont oli tõesti tont, mis hävitas miljoneid inimesi paljalt ühe teostumatu idee nimel. Kusjuures selle idee elluviijad ja levitajad nautisid pea kõigutamatu võimu ja hüveolu, algul Venemaal, pärast pooles Euroopas.

Seda kõike nüüd enam ei ole. Hoopis teistmoodi, kui õpetati ajaloolises materialismis, toimivad endiselt majanduslik baas ja ideoloogiline pealisehitus. Neoliberalism, postmodernism ja mis sõnad need kõik on, mis meie praegust elu mõjutavad. Vaim on küll midagi abstraktset ja õhulist, aga siiski tundub, et nii mõnigi kord toimib reaalne baas hoopis vastupidi – selle pealisehituse kapriiside järgi. Nüüdne turumajandus ei orjasta sind mitte raske tööliseluga, vaid tarbijana, ostjana, kes käitub just toodete puhtalt meeleliste ja vaimsete kujundite, reklaami ja meelitamise tulemusel.

Üks tänapäeva suuri moesõnu on postmodernism. Ja kui ta juba selline on, siis peaks ta kuidagi jõudma ka harridusse. Ülikoolid on iseasi, aga mida sellest asjast rääkida keskastmes? Sest enne kui rääkida postmodernismist, tuleks selgitada, mis asi oli modernism. Miks tekkis 19. sajandi

lõpul protest klassitsismi, akadeemilise realismi ja ka naturalismi vastu ning hakati rõhku panema kunstnike-kirjanike eneseväljendusele, miks tekkisid nn lõhkumisliikumised, mis polnud ainult väljendusplaanis teistsugused, vaid olid seda ka sisemise ideoloogia mõttes? Kas need liikumised olid kuidagi seotud ka poliitilise mõtte muutumisega? Kindlasti olid.

Kogu modernism ajas vasakpoolset demokraatia, emantsipatsiooni ja solidaarsuse jada, enamasti olid modernistlikud mõtlejad ühtlasi mingi vasakpoolse partei liikmed. Sufražetid ja feministid kasvasid otse selle asja rüpest. Ja nad on praeguse ni seal. Vasakpoolsust ei saa kommunismivärgi lagunemisega maha kanda, see on osa inimkonna sotsiaalsetest ihalustest, olgu või libasoovidest, aga siiski osa meie elust. Sel ideel on usu jõud.

Ei modernismi algust ega lõppu suuda keegi dateerida. Modernismil olid oma võlud ja vead. Tänapäeval ei saada ehk enam aru, et modernism polnud ainult pildimaalimises või luuletustes, vaid isegi lihtsalt igapäevases rõivamoos. Moevoolud olid veel 1940–50-ndail nii vägevad, et nende eiramine oli noortele inimestele täiesti vastunäidustatud. Oli ju kaks mõistet: moodne ja vanamoodne. Kes julges olla vanamoodne, see pidi tõesti olema vapper tüüp.

Age modernism kultuuris oli just täpselt samasugune. Märtsis tormasid inimesed vaatama Enn Kunila kunsti-kogu valikut Kunstihoones. Ja nautisid head maalimist Nikolai Triigi jt laadis. See, mida nad seal nägid, oli 1930-ndate postimpressionism, aga modernsus ennekõike. Ja samas – kes tähelepanelikult vaatas, nägi, kui sarnased need mehed-naised siiski olid omas ajas. Modernsus oli võimas diktaator. Modernsus oli idee, ühiskonda juhtiv mõte, mis oma lõpmatu muutumise ja edenemisega jõudis tupikusse umbes 1940-ndail abstraktse ekspressionismi võidukäiguga. Edasi polnud kuhugi minna. Meil on eesti luules Ilmar Laabani häälutused kui saavutus modernismiajast, aga vene luules tegi Semjon Kirsanov sedasama juba 1920-ndail – tähenduseta hääldusi. Kas Laaban tundis Kirsanovit, ei tea, aga vähemalt Ehin teeb Kirsanovit aeg-ajalt küll.

Postmodernismist ehk siis modernismi ammendumisest hakati rääkima millalgi 1970-ndail, eeskätt arhitektuuriga seoses. Arhitektid olid tüdinud Mustamäe tüüpi Corbusier' „päikeselinnadest”, „Tšerjomuškatel”, ja hakkasid moodsust segama vanadest stiilidest laenatud detailidega. Modernne arhitektuur oli olnud kogu aeg olemuselt sotsialistlik, võrdsustav. Nüüd igatseti erisusi.

Peatselt jõudis see värk kunsti ja muusikasse. Kirjanduse puhul pole ma kunagi aru saanud, mis võiks seal olla postmodernistlik. Aga asjatundjad väidavad, et on. Ja nüüd jutustavad postmodernismist juba ka poliitikud, mis on selge ohumärk, et tegu on libaterminiga. Kui poliitikud võtavad mõne mõiste kasutusse, on tavaliselt selge, et sel mõistel puudub täpne ja kindel tähendus.

Nagu poistepilastamise õigustamises jõutakse vähemalt Sokrateseni, nii on ka postmodernismi kuulutajad kaevanud üles Borgese ja Habermasi. Vägisi tulevad meelde marksismi kolm allikat ja komponenti. Tegu ei ole allikatega, vaid suure vaimse kriisiga. Modernism kui Euroopat juhtinud mõtlemistava sai paugu 1960-ndail teksaste ja T-särkidega. Moetööstus kiratses, sest *new left*'i vaimsusel nakatunud noored ei kandnud äkki enam ei kleite ega ülikondi, ei moodsaid ega vanamoodsaid. Harrastasid vabaarmastust, kanepit ja teksaseid.

Kas postmodernism tähendab vasakpoolse modernismi lõppu? Mina küll ei tea. Postmodernism sobib hästi majanduses populaarse neoliberalismiga ja nullib ühtlasi kultuuri

oportunistliku vastuseisu kapitalismile. Kultuur sööb end ise ära. Ta on muutunud mitte valivaks, nagu aastasadu on olnud, vaid kõikelubavaks, n-ö demokraatlikuks, tal pole enam ei oskuste ega kindla mängu osas reegleid, iga külarätsep on praegu luuletaja, maalija ja helilooja.

Kui rahulikult järele mõelda, pole ei modernism ega postmodernism kitsalt kunstiilmingud, vaid suure ideoloogilise kriisi ilmingud. Huvastijätt kristlikult orienteeritud maailma-ga oli kogu Euroopa jaoks ränk. Freud pole parem Marxist – ühed lihtsustajad mõlemad.

Hää küll, võtan end kokku. Mismoodi neid siinseidki mõtteid vahendada noortele? Ei tea. Käisin 1970–80-ndail korduvalt kirjandusõpetajatele uuemast eesti kirjandusest rääkimas. Kas sellest oli mingit kasu? Ma üritasin selgitada moodsamat eesti proosat ja luulet, Unti, Salurit, Vahingut tollal, postmodernismist polnud juttugi. Kui õpetajad mu jutust aru said, ja ma tean, et enamasti said, siis kuidas oskasid ja suutsid nad seda kõike oma õpilastele edastada? Ja kuhu seegi oleks viinud?

Me peame harjuma teadmise-ga, et sõnaga „postmodernism”, suurte narratiivide lõppemine, ei tähistata mitte midagi muud kui ideevaegust tänases maailmas. Läänemaailmal, mis on paar tuhat aastat juhtinud kogu muud maailma, koloniseerinud ja dekoloniseerinud seda, pole mingit suunavat mõtlemist. Jah, narratiivid on läbi. Aga – narratiivid pole elu, vaid jutustus elust!

See asi pole miski nali, vaid puudutab ka kogu meie Eesti riiki. Kooliõpetaja saab õpetada seda, milles ta ise ei kahtle. Postmodernismi töö puudutab enamasti vaid igasugu „sõnaseadajaid”, kultuurnikke ja poliitikuid. Ei maksa kunagi unustada, et selle mõistega ei vaeva oma pead matemaatikud, füüsikud, astronoomid ega geneetikud – neil nagu pole moevoolusid, aga nendelt saame oma peamised teadmised maailmast.

Arvan küll, et eemale nn liiga vaimsetest asjadest, vaim avaldub kas või inseneriteaduses rohkem. Luuletusi oskan ju kirjutada isegi. Mõiste „postmodernism” oleks vaja lihtsalt ära uputada.